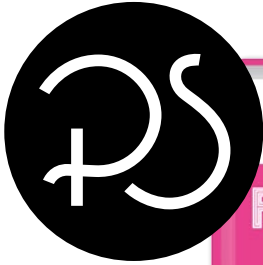

NÄYTESIVUT

Erja Sandberg

Pedagoginen tuki perusopetuksessa ja toisella asteella

Tässä pdf-tiedostossa on mukana kirjasta seuraavat näytteet:

- Sisällys
- Esipuhe
- Näytesivut

Tutustu kirjaan
verkkokaupassamme

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	11
---------------	----

OSA 1 PEDAGOGISEN TUKEMISEN PERUSTEET

LAADUKKAAN OPETUKSEN JA KOULUTUKSEN ARVOPERUSTA.....	20
Perusopetus koulutuksen kivijalkana.....	21
Perusopetuksesta jatkumo toisen asteen koulutukseen.....	23
Ammatillinen koulutus.....	23
Lukiokoulutus.....	24
Laadukas pedagogiikka opetuksen menetelminä ja oppimisen tukena.....	26
Varhainen vahvuusperustainen tuki jokaiselle lapselle ja nuorelle.....	28
Vahvuusperustainen työote jokaisen parhaaksi.....	31
PEDAGOGISET ASIAKIRJAT KARTTANA OPPILAAN JA OPISKELIJAN TUKEMISEEN.....	33
Suunnitelmat ovat työkaluja kouluarkeen.....	33
Oppimisen ja koulunkäynnin tuki perusopetuksessa.....	36
Yleinen tuki.....	37
Pedagoginen arvio.....	39
Tehostettu tuki.....	40
Pedagoginen selvitys.....	43
Erityisen tuen päätös.....	44
Erityinen tuki.....	45
Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.....	47
Vaativa erityinen tuki.....	50
Tuen tasolta toiselle.....	51
Segregaatio, integraatio ja inklusio.....	52
Oppimisen tuki lukiokoulutuksessa.....	54
Oppimisen tuki ammatillisessa koulutuksessa.....	58

Mitä tulee kirjata pedagogiseen suunnitelmaan?.....	62
Oppilaan vahvuudet, oppimisvalmiudet ja kiinnostuksen kohteet.....	63
Oppilaan onnistumisen hetket.....	64
Oppilaan haasteet ja tuen tarpeet kouluarjessa.....	65
Pedagogisen toiminnan tavoitteet.....	66
Pedagogiset ratkaisut tarvittavaan tukeen.....	69
Oppilaan näkökulma oppimiseen ja koulunkäyntiin.....	71
OPPIJAA KUNNIOITTAVAT KIRJAAMISEN TAVAT.....	73
Vaakamalli pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa.....	73
Ratkaisukeskeinen pedagoginen kirjoittaminen.....	76
Pedagogiset asiakirjat ja lääketieteelliset diagnoosit.....	79
Pedagoginen jatkumo asiakirjoissa.....	81
Oppijan yksilöllinen huomioiminen.....	83
Pedagogisen suunnitelman tarkoitus.....	86
MITEN PEDAGOGINEN SUUNNITELMA YHDISTETÄÄN KOULUARKEEN?.....	88
OPPIVELVOLLISUUDEN LAAJENTAMINEN JA SEN MERKITYS PEDAGOGISESSA TUKEMISESSA.....	91
LÄHTEET.....	95

OSA 2 TARKKAAVUUS JA TARKKAAVUUDEN PULMAT

NÄKÖKULMIA TARKKAAVUUTEEN	101
TARKKAAVUUS ON AIVOTOIMINTAA	105
TARKKAAVUUDEN JAOTTELEMINEN	107
Tarkkaavuuden suuntaaminen.....	108
Tietoinen tarkkaavuuden suuntaaminen.....	108
Tiedostamaton tarkkaavuuden suuntaaminen.....	109
Tarkkaavuuden ylläpitäminen.....	110
Tarkkaavuuden jakaminen.....	111
Tarkkaavuuden siirtäminen.....	112
Tarkkaavuus ja impulssikontrolli.....	113
YMPÄRISTÖN VAIKUTUS TARKKAAVUUTEEN	114
AKTIIVISUUDEN JA TARKKAAVUUDEN HÄIRIÖ	116
Kiinnostavat neljä kirjainta A-D-H-D.....	116
Tarkkaavuuden pulmien yksilöllisyys.....	118
Häiriö, ominaisuus vai vahvuus?.....	119
PEDAGOGINEN TUKI TARKKAAVUUTEEN	122
Pedagoginen tuki tarkkaavuuden suuntaamiseen.....	123
Pedagoginen tuki tarkkaavuuden ylläpitämiseen.....	126
Pedagoginen tuki tarkkaavuuden jakamiseen.....	130
Pedagoginen tuki tarkkaavuuden siirtämiseen.....	131
Pedagoginen tuki aktiivisuuteen ja motoriseen levottomuuteen.....	132
Pedagoginen tuki impulsiivisuuteen.....	134
Pedagoginen tuki muistamiseen.....	136
LÄHTEET	137

OSA 3 TOIMINNANOHJAUSJÄRJESTELMÄ JA SEN TOIMINNAN VAIKEUDET

MISSÄ TOIMINNANOHJAUS SIJAITSEE JA MITÄ SIIHEN LIITTYY?	143
Toiminnanohjauksen kulmakivet: inhibitio, joustavuus ja työmuisti.....	144
Toiminnanohjauksen toiminnot – osista kohti kokonaisuutta.....	146
Toiminnanohjauksen merkitys.....	149
TOIMINNANOHJAUKSEN TAITOJEN KEHITYMINEN	151
TOIMINNANOHJAUKSEN VAIKEUDET KOULUARJESSA	153
PEDAGOGINEN TUKI TOIMINNANOHJAUKSEEN	156
Pedagoginen tuki toiminnan suunnitteluun.....	157
Pedagoginen tuki toiminnan aloittamiseen.....	159
Pedagoginen tuki vaiheittaiseen etenemiseen.....	161
Pedagoginen tuki joustavuuteen.....	163
Pedagoginen tuki toiminnan valmiiksi saamiseen ja toiminnan arviointiin.....	165
LÄHTEET	167

OSA 4 TUNNESÄÄTELYN TAIKOT JA VAIKEUDET

MITÄ TUNTEET OVAT?	173
Miten tunteet toimivat ja näkyvät?.....	174
Tunteiden kirjo.....	176
Aggressio tunteena ja toimintana.....	180
TUNNEJÄRJESTELMÄT AIVOTASOLLA	182
TUNNESÄÄTELYN KEHITYMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	185
Tunnetaidot osana sosioemotionaalista kompetenssia.....	185
Kiintymyssuhteet ja kasvatustyylit osana tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä.....	186
TUNNEREAKTIOIDEN ETENEMINEN HAASTAVAKSI KÄYTTÄYTYMISEKSI JA KIUSAAMISEKSI	188
TYÖYHTEISÖ SÄÄTELYTAITOJEN MALLITAJANA	192
PEDAGOGINEN TUKI TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOIHIN	194
LÄHTEET	204

OSA 5 HAHMOTTAMISEN TAITOT JA VAIKEUDET

HAHMOITAMISEN PALAPELI	209
Hahmottamisen vaikeudet ja ympäristön vaatimukset näkyvät arjessa.....	210
Miten hahmottamista selvitetään?.....	212
HAHMOITAMISEN TAITOJEN KEHITYMINEN	215
Kehon hahmottaminen alkaa jo ennen syntymää.....	215
Ympäristön hahmottaminen.....	216
Objektin tunnistamisen tärkeä taito.....	216
Tilan ja suuntien hahmottaminen.....	217
Myöhemmin kehittyvät hahmottamisen taidot.....	217
HAHMOITUSHÄIRIÖIDEN ILMENEMINEN	219
Visuaalinen hahmottaminen.....	220
Spatiaalinen hahmottaminen.....	221
Hahmottamisen kaksi erilaista reittiä aivoissa.....	221
Ventraalinen reitti.....	224
Dorsaalinen reitti.....	224
Hahmottamisen nelikenttämalli.....	225
1. Löydä ja tunnista.....	226
2. Muokkaa ja kokoa.....	227
3. Sijoita ja suhteuta.....	227
4. Liiku ja suunnista.....	228
Nelikenttä mukaan pedagogiseen tukemiseen.....	228
MIKSI HAHMOITAMISEN PULMAT TULISI TUNNISTAA JA HUOMIOIDA VARHAIN?	229
PEDAGOGINEN TUKE HAHMOITAMISEN PULMIIN	231
Yleiset tukitoimet.....	233
Ympäristön merkitys hahmottamisessa.....	235
Hahmottamisen taitojen tukeminen päivittäisissä oppilaitoksen tilanteissa.....	236
Pedagoginen tuki visuaaliseen hahmottamiseen.....	238
Pedagoginen tuki visumotoriikan taitoihin.....	243
Pedagoginen tuki kehonhahmotukseen.....	245
Pedagoginen tuki tilan ja suuntien hahmottamiseen.....	247
LÄHTEET	251

OSA 6 OPPIMISEN VAIKEUDET

MONENLAISIA TAUSTOJA JA PERUSTEITA OPPIMISVAIKEUKSILLE.....	257
LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN TAITOT JA PULMAT.....	261
Fonologinen tietoisuus.....	263
Lukemisen vaikeus ja lukivaikeus.....	265
Lukemisen vaikeuksien tausta.....	266
Luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen.....	269
Tekninen lukutaito.....	269
Lukemisen ja kirjoittamisen sujuvoittaminen.....	270
Luetun ymmärtäminen.....	271
Ymmärtävä lukeminen ja tuottava kirjoittaminen.....	273
Moni- ja vieraskielisten oppilaiden ja opiskelijoiden lukemisvaikeudet.....	275
Kielikylpyopetuksen oppilaat.....	275
Adoptoidut oppilaat.....	276
Varhaisten kielellisten valmiuksien ja taitojen erilainen painotus.....	277
Oppilaan perheen kielitaito.....	278
Kartoittamalla saadaan lisätietoa lukemisvalmiuksista.....	279
Pedagoginen tuki lukitaitoon.....	280
MATEMAATTISET TAITOT JA VAIKEUDET.....	290
Miten matemaattisten taitojen oppimisvaikeuksia määritellään?.....	292
Varhaiset taidot ennustavat oppimista ja pulmat pedagogisen tuen tarvetta.....	293
Matemaattisten taitojen talo vahvistuu alkuopetuksessa.....	295
Tärkeitä varhaisia matemaattisia taitokokonaisuuksia.....	296
Matemaattiset taidot ja käsitys itsestä oppijana rakentuvat aiemman osaamisen varaan.....	297
Matemaattisia taitoja selittävät kielelliset ja kognitiiviset tekijät.....	299
Matemaattisen ajattelun kehitys kouluaikana.....	302
Avainasemassa motivaatio.....	304
Innokkuutta ja uteliaisuutta oppimiseen ympäristön voimin.....	305
Matematiikka-ahdistus.....	306
Eriyttämisen merkitys oppimisprosessissa.....	307
Pedagoginen tuki matemaattisiin taitoihin.....	309
LÄHTEET.....	319
LOPUKSI.....	325

JOHDANTO

Tervetuloa pedagogisen tukemisen pariin. Tämä kirja on tarkoitettu sinulle, joka olet kiinnostunut oppilaitoksesi lapsista ja nuorista, heidän taidoistaan, taitojen kehittämisestä, oppimisesta ja koulunkäynnin vahvuusperustaisesta pedagogisesta tukemisesta. Voit olla opetuksen tai ohjauksen nykyinen tai tuleva ammattilainen. Voit myös olla lapsen tai nuoren huoltaja tai muu läheinen. Hienoa, että haluat olla mukana ymmärtämässä, auttamassa, tukemassa ja ohjaamassa lapsia ja nuoria. Meillä on mahdollisuus kartoittaa, tunnistaa ja tukea monia asioita, jotka mahdollistavat tai hankaloittavat oppimista ja koulunkäyntiä. Me voimme myös tehdä paljon vahvuusperustaisen erityispedagogiikan keinoin.

Osa pedagogisen tuen tarpeista on vahvasti näkyvissä jo varhain. Esimerkiksi tarkkaamattomista, aggressiivisista tai levottomista lapsista ollaan usein huolissaan jo lapsen ensimmäisinä elinvuosina. Osa taitopuutteista tai suoranaisten vaikeuksista näkyy selkeästi vasta myöhemmin kouluiässä, kun lapsi harjoittelee keskittymään, lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Samaiset pulmat voivat vyyhtytyä tai kulkea hyvinkin pitkäaikaisesti lapsen tai nuoren mukana. Oppimisen ja koulunkäynnin mahdollistamiseksi laadukkaita ja yksilöllisiä pedagogisia ratkaisuja voidaan tarvita useiden vuosien tai jopa vuosikymmenen ajan. Tässä kirjassa lähestytäänkin pedagogista tukea monesta näkökulmasta ja käsitellään monenlaisia konkreettisia lapsen ja nuoren pedagogisen tuen tarpeita. Koululaisen tai opiskelijan ikä, luokka-aste tai kouluaste ei ole tämän kirjan määrittävä tekijä. Enemmänkin merkitystä on pedagogisen tuen jatkumolla ja opetuksen ammattilaisten tekemällä laadukkaalla yhteistyöllä pedagogisissa ratkaisuissa.

Monesti alkuopetuksessa luokanopettaja tai erityisopettaja kartoittaa oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin valmiuksia ja tunnistaa samalla mahdollisia riskitekijöitä koulupolkuun. Jos osaamme katsoa merkkejä kehkeytyvistä laskemisen, lukemisen ja kirjoittamisen perustaidoista tai tunnistamme keskittymisen, toiminnanohjauksen, tunnepulmien ja oppimisvaikeuksien osatekijöitä, niitä on näkyvissä jo varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana. Olen kirjoittanut tietokirjan *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa* (PS-kustannus 2021). Tämä tietokirja jatkaa siitä, mihin toinen teos päättyi. Kirjat on suunniteltu pariiksi. Jos jokin olennainen pohjatieto ei ole kirjoitettu auki tässä kirjassa, se on selitetty

varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kirjassa. Voimme ottaa käyttöön koulussa jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa käytettyjä ja kirjattuja toimivia tukimuotoja ja jalostaa niitä edelleen koulumaailmaan. Voimme myös jatkaa pedagogisesti laadukasta työtä, joka on jo ennen koulua aloitettu. Näemme uusia valmiuksia ja taitoja ja voimme muodostaa pedagogisen näkemysten niiden merkityksestä oppimisessa ja koulunkäynnissä.

Pedagogisen tuen tarkoituksena on tunnistaa jokaisen lapsen ja nuoren tuen tarpeet. Näin ehkäistään varhaisessa vaiheessa koulunkäynnin ja oppimisen pulmia sekä hankalien asioiden, tilanteiden tai taitopuutteiden vyyhtiytymistä. Laadukas pedagoginen toiminta ja moniammatillinen yhteistyö ovat jokaisen lapsen ja nuoren turvana myönteisessä kehittämisessä ja uusien taitojen oppimisen tukena.

Monien koulussa näkyvien tuen tarpeiden taustalla on todennäköisesti hermoston kehitykseen liittyvää rakenteellista tai toiminnallista erilaisuutta. Myös perinnöllisyydellä näyttäisi olevan vahvat juuret esimerkiksi tarkkaavuuden tai oppimisen vaikeuksien kehittämisessä. Kasvuympäristölläkin on merkityksensä. Pulmakohtiin on yhdistetty myös biologisia riskitekijöitä, jotka ajoittuvat varhaiseen sikiökauteen ja lapsen syntymään, esimerkiksi keskosuus ja vauvan alhainen syntymäpaino. Myös äidin raskaudenaikainen päihteidenkäyttö voi näkyä lapsessa kouluaikana tarkkaavuuden tai oppimisen pulmina. Tämän tietokirjan tarkoituksena ei ole listata syitä tai syyllisiä vaan lisätä ymmärrystä pedagogisen tuen tarpeen taustoista. Voit saada oivalluksia siitä, minkä takia lapsi tai nuori toimii tietyllä tavalla ja tarvitsee laadukkaita ja suunniteltuja pedagogisen tuen ratkaisuja kouluun.

Tämä kirja pohjautuu taitoajatteluun. Lapsilla ja nuorilla on paljon valmiuksia ja taitoja. Taidot kehittyvät silloin, kun niitä harjoitellaan. Koulussa lapsista ja nuorista näkyy orastavia taitoja, kehittyneitä taitoja ja kehitettäviä taitoja. Me kaikki opimme uutta ja kehitymme koko elämän ajan. Meidän tulee tukea jokaista oppilasta ja opiskelijaa yksilöllisine tuen tarpeineen ja jo olemassa olevine taitoineen. Samalla ennaltaehkäisemme mahdollisia myöhempiä pulmia ja vahvistamme kehityksen ja oppimisen suotuisia vaikutuksia kohti aikuisuutta.

Tämä kirja nojautuu vahvasti suomalaisen koulutuksen lainsäädäntöön niin perusopetuksessa, ammatillisessa koulutuksessa kuin lukiokoulutuksessakin. Lainsäädäntö ohjaa jokaista opetuksen ja ohjauksen ammattilaista lapsen ja nuoren tuen tarpeiden varhaiseen tunnistamiseen, pedagogiseen kirjaamiseen ja niiden perusteella laadukkaiden ratkaisuehdotusten laatimiseen. Lakien ohella kansalliset opetussuunnitelmien perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat antavat koulun ammattilaisille lisätietoa ja toimintatapoja myös tukea tarvitsevien oppilaiden ja opiskelijoiden arkeen.

Saan paljon oppimisen ja koulunkäynnin tukemiseen liittyviä kysymyksiä niin opettajilta, ohjaajilta, rehtoreilta kuin huoltajiltakin. Myös nuoret ottavat itse yhteyttä omissa

kouluun liittyvissä pulmissaan. Kysymyksiä riitti myös väitöstutkimukseni aikana yli kahdeltasadalta perheeltä. Sääteilytaidot puhuttavat paljon. Näiden yhteydenottojen perusteella nostankin sääteilytaidoista tarkkaavuuden, toiminnanohjauksen ja tunnetaidot vahvasti esiin tässä teoksessa. Sääteilytaitojen tukeminen alkaa monesti jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ja jatkuu kouluvuosina, kenellä lyhyemmän, kenellä pidemmän aikaa. Monesti sääteilytaitoja tulee tukea myös toisen asteen koulutuksissa. Näiden lisäksi hahmottamisen taidot ja taitopuutteet näkyvät laajalti koulussa ja sen ulkopuolellakin. Hahmottaminen yhdistyy myös käytännössä henkilön osallisuuden mahdollisuuksiin ja kaverisuhteisiin. Hahmottaminen on ehkä myös vähemmän ammattilaisten tunnistama ja tukema osa-alue, ja tämä puoltaa aiheen käsittelyä tässä teoksessa.

Tiedostamme tärkeitä lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen valmiuksia ja osaitaitoja jo ennen kuin lapsella on näitä perustaitoja. Ennuserkkejä ja valmiuksia olen käsitellyt varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogisen tuen kirjassani. Kannustan sinua kertaamaan nämä asiat sieltä enkä palaa tässä teoksessa laajemmin niihin. Oppimisen pulmat ovat perinteinen erityispedagoginen osaamisen ja tukemisen osa-alue, ja jatkan tässä teoksessa siitä, mihiin varhaiskasvatuksen ja esikoulun pedagogisessa tietokirjassa lopetin. Oppimisen pulmat ovat hyvin laaja alue, ja niistä on kirjoitettu paljon tutkimukseen ja käytäntöön pohjavia teoksia, joten tämän kirjan tarkoituksena on tarjoilla lisäajatuksia ja keskittyä oppimisen pedagogiseen tukemiseen, ei niinkään kertoa kaikkea oppimisvaikeuksista. Koulu tarjoaa loistavia mahdollisuuksia kehittää lasten ja nuorten moninaisia taitoja tutkituilla ja toimivilla, innostavilla, vahvuusperustaisilla pedagogisilla menetelmillä ja tukikeinoilla.

Yksi tämän kirjan tärkeistä teemoista on ratkaisukeskeisyys. Sitä ei kokonaisuutena käsitellä erikseen, vaan se kulkee punaisena lankana läpi kaikkien kirjan pedagogisen tukemisen osa-alueiden. Ratkaisukeskeisyys lähtee jo koulun johtamisesta ja kuuluu erottamattomasti koulun toimintakulttuuriin. Ratkaisukeskeisyyden tulee olla vahvasti käytössä myös jokaisen lapsen ja nuoren kanssa toimiessa. Niin koulun ammattilaisten kuin huoltajienkin tulee ohjata ja tukea lapsia ja nuoria negatiivisen palautteen sijasta ratkaisukeskeisesti kohti toimivia toimintamalleja ja -strategioita. Tukea tarvitsevalle oppilaalle ja opiskelijalle tulee ratkaisukeskeisesti suunnitella, kirjata, toteuttaa ja arvioida vahvuusperustaisia pedagogisia tukitoimia hankalilta tuntuissa tilanteissa.

Tässä kirjassa ajatukseni ei ole eritellä tuen tarpeiden ilmenemistä esimerkiksi maahanmuuttajataustaisilla oppilailta. Tiedämme, että koulun jäsenet ovat heterogeenisiä. Jokaisen lapsen ja nuoren tuen tarve tulee havaita, ymmärtää ja suunnitella siihen toimivat pedagogiset ratkaisut. Hyödynnämme aiempia pedagogisia suunnitelmia ja tuen toteutumista. Mikäli oppilas tulee toisesta koulusta tai toisesta maasta kesken koulutien, kirjauksia voi olla

eri määrä tai ne voivat puuttua kokonaan. Silloin senhetkisen tilanteen kartoittaminen korostuu. Viitataan muutamassa olennaisessa kohdassa näihin. Korostan, että jokainen tässä kirjassa käsitelty tuen osa-alue voi olla yhtä lailla kantasuomalaisella kuin maahanmuuttajallakin. Tuen tarve voi perustua esimerkiksi elämäntilanteeseen, kulttuuritaustaan, sairautteen, vammaan, oppimisvaikeuksiin, heikkoon suomen kielen taitoon tai säätelytaitoihin. Meidän opettajien tehtävä on tehdä yhtä laadukasta työtä kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa.

Aloitan tämän kirjan jokaisen osa-alueen käsittelemisen samoin kuin monissa koulutussissani koulun lainsäädännöstä, ohjaavista dokumenteista ja toisaalta kehittyvän ihmisen aivoista. Tarvitsemme tietoa siitä, mitä meiltä edellytetään ja miten jokainen lapsi ja nuori kehittyy ja oppii. Näin voimme paremmin ymmärtää tuen perustelun ja taustatekijät. Lapset ja nuoret kehittyvät eri tahtiin, ja osalla voi olla sukurasitusta joihinkin tuen tarpeina näyttäytyviin asioihin tai taitopuutteisiin. On tärkeää sisäistää, että jokaisen lapsen ja nuoren kanssa voidaan kuitenkin päästä eteenpäin, kehittää taitoja ja tehdä pedagogisia tuen ratkaisuja, jotta voidaan saada parempia valmiuksia oppimaan oppimiseen, tarkkaavuuteen, itsehillintään tai toiminnanohjaukseen. Tämän tietokirjan lukemisen jälkeen tiedät paljon vahvuusperustaisesta pedagogisesta tukemisesta ja ymmärrät, mitä on monien koulussa näyttäytyvien pulmien ja taitopuutteiden taustalla. Tarkoitukseni onkin antaa sinulle lisää tietoa jokaisen lapsen ja nuoren tukemiseen.

Tämä kirja suuntautuu niin perusopetukseen kuin toisenkin asteen koulutuksiin. Tein ratkaisun, etten toistele satoja kertoa yhtäaikaaisesti oppilas- ja opiskelija-sanoja tässä teoksessa. Tietyissä kohdissa kirjoitan oppilaasta, esimerkiksi perusasteen lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmaan pohjautuvissa asioissa, ja vastaavasti toisen asteen koulutukseen liittyvissä kohdissa käytän termiä opiskelija. Kirjassa on myös paljon kohtia, joissa käytän vain näistä toista termiä. Usein ne soveltuvat molemmille. Sijoita oman roolisi mukaan näihin kohtiin joko oppilas perusasteella tai opiskelija toisella asteella.

Kirjan ensimmäinen tavoite on antaa opetuksen ammattilaisille lisää tietoa siitä, millaista pedagogista tukea koulussa tarvitaan. Toivon, että jokainen nykyinen ja tuleva ammattilainen sekä myös huoltaja osaa kiinnittää kirjan lukemisen jälkeen yhä vahvemmin huomiota näihin asioihin ja tunnistaa lapsen ja nuoren pedagogisen tuen tarpeen.

Tiedon ja ymmärryksen lisäämisen ohella kirjan toisena tavoitteena on tarjota ideoita ja tutkimusperustaista tietoa toimivista pedagogisen tuen käytännön ratkaisuista perusopetuksessa ja toisella asteella. Usein pedagogiset ratkaisut voivat olla myös samoja niin perusasteella kuin toisellakin asteella, vaikkakin hieman eri tavoin toteutettuja. Esittelen hyvin käytännönläheisiä pedagogisen tuen käytänteitä jokaisessa kirjan osassa. Samat tuen muodot

toimivat myös oppilaan ja opiskelijan kotona ja muissa ympäristöissä osana kasvatusta ja valmennusta. Kun hankalien osatoimintojen tausta selkenee, on helpompi huomata, miten ja miksi ihminen tarvitsee tietynlaista tukea koulutiellään. Jokaisella lapsella ja nuorella on laisikäiteinen oikeus saada tarvitsemaansa tukea. Usein suhteellisen pienillä aikuisen toimilla on suuri vaikutus lapsen ja nuoren taitojen kehittymiseen.

Kirjan kolmas tavoite on tarjoilla näkökulma vahvuusperustaiseen tukemiseen ja sen merkitykseen lapsen ja nuoren kehityksessä, oppimisessa ja koulunkäynnissä. Monet kehityksessä olevat taidot ja taitopuutteet heijastuvat hyvinkin nopeasti psyykkiseen hyvinvointiin. Taitopuutteet voivat näkyä defensesseinä eli automaattisina puolustuskeinoina, esimerkiksi vahvoina tunnereaktioina, aggressiivisuutena tai itkuisuutena. Tämä vaikuttaa myös lapsen ja nuoren ajatuksiin itsestä, omasta osaamisesta ja taitojen kehittymisestä sekä motivaatioon harjoitella puuttuvaa tai kehittyvää taitoa. Ammatillisena sinun on tärkeää tiedostaa, miten voit samalla pedagogisesti tukea jokaista oppilasta ja opiskelijaa kohti myönteistä kehitystä ja minäkäsitystä.

Lopuksi vielä muistutan, että on merkityksellistä, millä termeillä puhumme kehityksellisistä asioista ja mahdollisista taitopuutteista niin lapselle ja nuorelle kuin toisille aikuisille, kollegoille, moniammatilliselle työryhmälle, verkostoille ja myös huoltajille. Korostetaan-ko ongelmakeskeisyyttä ja viljelläänkö häiriö-, vaikeus- ja ongelma-sanastoa? Vai olemme-ko mieluummin ratkaisukeskeisiä ja luomme uskoa myönteiseen kehitykseen ja uusien taitojen oppimiseen? Kun käänämme ongelman tai vaikeuden taidoksi ja taitopuutteiksi, huomaamme, että taitoa voi harjoitella ja kaikkien meidän taidot kehittyvät. Huomaamme myös samalla, mikä on pedagogisen tuen tarkoitus ja sen perustelut. Opetus ja koulutus on aina tavoitteellista toimintaa. Meidän täytyy kartoittaa jokaisen tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren taitoja, oppimisen mahdollisuuksia ja edistymistä, jotta voimme määritellä hänelle soveltuvat yksilölliset tavoitteet pedagogiseen tukemiseen koulussa. Kuljemme kohti asetettuja tavoitteita.

Asiat ovat hyvin, kun pedagogisen tuen taustasyöt ymmärretään ja tuki suunnitellaan, kirjataan, toteutetaan ja arvioidaan laadukkaasti niin kuin opetussuunnitelman perusteet ja lainsäädäntö edellyttävät. Tämän takia aloitankin tämän kirjan pedagogisen tukemisen periaatteista, pedagogisten asiakirjojen laadukkaasta laadinnasta ja pedagogisen suunnitelman viemisestä käytännön arkeen työkaluksi. Kiinnitän myös huomion tänä vuonna käyttöön otettavaan laajennettuun oppivelvollisuuteen ja sen merkitykseen jokaisen nuoren riittävässä pedagogisessa tukemisessa. Tuen toteuttamiseen osallistuvat kaikki lapsen tai nuoren kanssa toimivat aikuiset, jokainen omalla tavallaan. Erityisopettajan on usein mahdotonta yksin auttaa jokaista tukea tarvitsevaa oppijaa jokaisessa koulun tilanteessa, joten silloin tarvitaan

kaikkia lapsen ja nuoren kanssa työskenteleviä aikuisia toteuttamaan oma osuutensa tukemisesta. Yhteistyö on ylivoimaa!

On myös tärkeää, että huomaamme sanoittaa jokaisen lapsen, nuoren ja aikuisen kehittymistä. Voimme nähdä pieniäkin onnistumisen hetkiä arjessamme ja työssämme, iloita onnistumisista ja edistymisestä sekä luoda uskoa tulevaan. Jokaiselle lapselle ja nuorelle löytyy oma ala ja oma paikka tästä maailmasta aivan kuten meille aikuisillekin on löytynyt. Kaikkia meitä tarvitaan!

Rakennetaan jokainen lapsi ja nuori vahvaksi! Se mihin keskitymme, vahvistuu! ☆

Salossa uudenvuodenpäivänä 2021

Erja Sandberg

PEDAGOGINEN TUKI JOUSTAVUUTEEN

- ◇ Joustavuus erilaisissa tilanteissa voi olla hankalaa. Siksi ennakointi on tärkeää. Ennakoi mahdolliset ajankäytön ja suunnitelman muutokset ajoissa. Ole saatavilla tilanteessa. Osa oppilaista reagoi vahvasti tunteilla tai käyttäytymisellä muutoksiin ja rutiinista poikkeamiseen. Rauhoittele oppilasta tarvittaessa. Keskusteleminen auttaa myös oppilasta ymmärtämään, minkä takia kyseinen muutos tapahtui. Arkeen kuuluu joidenkin asioiden tai aikataulujen säännöllistä muutosta, joten muutoksiakin tulee harjoitella.
- ◇ Siirtymätilanteet vaativat oppilaalta joustavuutta. Yritä auttaa ja tukea oppilasta toimimaan siirtymissä. Kuvita siirtymät esimerkiksi lattiasa tai seinissä olevin merkein tai kuvin ja anna lapselle sopivasti aikaa siirtyä ohjatusti paikasta toiseen. Anna hyvää palautetta oppilalle onnistuneesta siirtymästä. Voit myös antaa oppilaille vuoroitellen vastuuta ja nimittää alakoulun oppilaita vuorollaan siirtymäapulaisen tärkeään tehtävään. Tällöin oppilaat vuorollaan auttavat toisiaan siirtymistilanteissa ja varmistavat jokaisen oppilaan perillepääsemisen.
- ◇ Huomioi täsmällinen ohjeistus toistuviin tilanteisiin, joissa vaaditaan oppilaalta joustavuutta samalla kun tilanteessa on paljon ärsykyksiä. Näitä ovat esimerkiksi pukeutumis-, käsienpesu- ja ruokailutilanteet. Pohdi, voisiko koko oppilaitoksen struktuuriin suunnitella tiettyjä tilanteita helpottavia toimintamalleja. Usein hermostumisia tulee nimenomaan vapaissa tilanteissa, koska itsensä ohjaus on hankalaa ilman aikuista. Pohdi myös, minkä verran oppilaita on kerrallaan samassa tilanteessa. Oppilaat, joilla on toiminnanohjauksen vaikeuksia, tarvitsevat vahvaa ohjausta ja toimintaohjeiden ositusta. Oppilasta, jolla on toiminnanohjauksen pulmia, ei voi lähettää käytävälle, käsienpesuun, pukeutumiseen tai ruokailuun selviytymään itsenäisesti. Oppilas tarvitsee tukea, ja hänellä on oikeus saada tukea vaikeissa hetkissä koulupäivän aikana. Huomioi myös oppilaan aistit tilanteissa, joissa on paljon ihmisiä.
- ◇ Hyödynnä joustavuuden harjoittelemista erilaisissa tilanteissa oppilaille luontaisin menetelmin, kuten draaman tai tarinateatterin keinoin. Ota tietty tilanne oppilaiden kanssa yhdessä käsittelyyn ja anna oppilaiden ideoida toimivia ratkaisuja kyseiseen tilanteeseen. Ratkaisuja voi aina olla monia. Pääset näin keskustelemaan oppilaiden kanssa hankaliltakin tuntuvista asioista ja tilanteista myönteisessä ilmapiirissä. Kun seuraavan kerran tulee vastaan hankala tilanne, ottakaa se anonymisti yhteiseen pohdintaan. Huomioi, ettei tilanteessa ole tarkoitus moittia tai etsiä syyllisiä vaan toimivia ratkaisumalleja.

TUNNEREAKTIOIDEN ETENEMINEN HAASTAVAKSI KÄYTTÄYTYMISEKSI JA KIUSAAMISEKSI

Oppilaitoksissa monen aikuisen huolena ovat ne lapset ja nuoret, joilla on selvästi näkyviä pulmia tunne- ja vuorovaikutustaitojensa kanssa. Usein näillä oppilailta tietyt tunnetilat etenevät toimintaan saakka, mikä aiheuttaa merkittäviä ja toistuvia konflikteja kaverisuhteissa ja ryhmässä. Oppilas voi aiheuttaa myös päivittäin jännityksen, pelon tai ahdistuksen tunteita ryhmän aremmille oppilaille, koska ei pysty hillitsemään itseään monenlaisissa koulu-päivän tilanteissa.

Osa lapsista ja nuorista ajautuu suhteellisen helposti konflikteihin vertaisten tai aikuisten kanssa koulussa. Tunnereaktiot voivat näkyä esimerkiksi aggressiivisuutena eli suunnitelmallisena tai tahallisen vahingoittamisena itseä tai toisia kohtaan. Kannattaa muistaa, että käyttäytymisen haasteet ovat aina oppilaan hätähuuto. Sinun tärkein tehtäväsi on nähdä lapsen tai nuoren käyttäytymisen taakse ja auttaa harjoittelemaan puuttuvia säätelytaitoja. Osa lapsista ja nuorista tarvitsee tunne- ja vuorovaikutustaitoihin myös suunnitelmallista ja systemaattista pedagogista tukea pitkänkin aikaa, jopa koko perusopetuksen ajan. Osa kaipaa vielä lievää tukea ja säännöllistä ohjausta myös toisella asteella.

On hyvä muistaa, että lapsi tai nuori, jolla on hankaluuksia tunnesäätelyssä ja itsehillinnässä, ei useinkaan itse tiedosta asiaa. Ihminen toimii kyllä oikein, jos osaa. Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei vain ole taitoja toimia tilanteessa rakentavalla tavalla. Usein pikkulapsiaikana on luontaista ottaa leluja toisten kädestä ja tuuppia toisia lapsia. Se on peruskäyttäytymismalli ennen kuin lapsi oppii toisenlaista toimintamallia. Tämä ei toki selitä kaikkia säätelypulmia. Tutkimuksissa on myös saatu viitteitä siitä, että monesti näillä tunteella vahvasti reagoivilla lapsilla ja nuorilla on myös heikompi kyky toimia ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa. Syitä heikompiin toimintaedellytyksiin voivat olla esimerkiksi kielelliset pulmat, tarkkaavuuspulmat tai vaikka heikko suomen kielen taito. Lapsella tai nuorella voi myös olla

huomattavaa tarkkaamattomuutta, levottomuutta ja impulsiivisuutta ja usein lisäksi kehittymättömät toiminnanohjauksen taidot.

Lapsella tai nuorella ei välttämättä ole sanoja sanallistaa hankalalta tuntuvaa tilannetta. Oppilas voi olla turhautunut, muttei pysty kertomaan sitä. Tunteet ottavat usein ylivoimaisen ihmisestä silloin, kun säätelytaitoja ei ole riittävästi. Lapsi tai nuori pystyy ilmaisemaan turhautumistaan tällöin vain käyttäytymisellä, jota me aikuiset pidämme haastavana. Tämän takia sinun tulee aina nähdä lapsen tai nuoren haastavan käyttäytymisen taakse. Säätelytaidot kokonaisuutena ovat jokaiselle meistä merkittäviä taitoja. Jos lapsella tai nuorella on pulmia tunteiden säätelyssä, hänen on hankalaa toimia itsenäisesti ilman aikuisen tukea ja ohjausta vuorovaikutuksessa toisten lasten, nuorten ja aikuisten kanssa.

Lapsen tai nuoren voi olla kehittymättömien tunnetaitojen ja tuen tarpeiden vuoksi itse hankalaa ymmärtää, miksi hänellä on pulmia sopeutua esimerkiksi ryhmään. Oppilas voi kokea, että muut ryhmän jäsenet aiheuttavat konfliktitilanteita, vaikka hänen on itse hankalaa toimia vuorovaikutustilanteissa. Oppilas tarvitseekin pedagogista tukea tilanteisiin selvaisilta aikuisilta, jotka jo hallitsevat itsensä ja omat tunteensa. Aikuisen on tärkeää aina säädellä itseään tilanteessa, vaikka lapsi tai nuori ei pystyisi siihen. Sinä ohjaat, mallitat, opetat ja pedagogisesti tuet jokaisen lapsen ja nuoren tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Tarkoituksena on, että he oppisivat vähitellen tunnistamaan tilanteessa esille tulevat tunteensa ja osaisivat sovittaa oman toimintansa tunteiden mukaisesti. Välillä jokaisen meistä tulee myös pysäyttää tunnereaktio tai luopua jostakin tunnetilasta. Tällöin pystymme paremmin toimimaan yhdessä ympäristömme kanssa.

Tunteiden säätely ei tarkoita tunteiden tukahduttamista. Kaikenlaisilla tunteilla on tärkeä paikkansa. Olennaista tunne- ja vuorovaikutustaidoissa on se, miten ihminen hallitsee tunteitaan niin, etteivät ne etene sopimattomaksi toiminnaksi tai haastavaksi käyttäytymiseksi. Se vaatii lapsilta ja nuorilta itsehillintää ja myös rauhoittumisen taitoja. Kaikki tunteet ovat hyväksyttävissä, mutta niistä johtuva käyttäytyminen ei aina ole hyväksyttävää.

Taitojen kehittyminen on prosessi, joka etenee välillä todella pienin kehitysaskelin, välillä suurinkin harppauksin. Ajoittain voi myös tuntua siltä, että taidot eivät etene. Lapsi tai nuori voi itse olla hyvinkin motivoitunut harjoittelemaan taitoja, mutta hän ei vain heti ja vähin toistoin opi niitä. Taitojen kehittymiseen tarvitaan toistoja ja aikaa. Usein ympäristö voi odottaa taitojen oppimista liiankin nopeasti. Esimerkiksi yhden hankalan tilanteen jälkeen me aikuiset olemme helposti toistelemassa ”Toista kertaa et sitten tee näin”, vaikka uusien taitojen omaksuminen ei välttämättä ole näin nopeaa. Harjoitteleminen ja pienet edistymisaskleet on tärkeää havaita. Pienten osataitotavoitteiden asettaminen on juuri siksi niin hyödyllistä. Olen aiemmin maininnut lapsen tai nuoren sisäisen motivaation merkityksestä